

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

יתרו

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת יתרו

- א. אנוכי ה' – בכלל זה האמונה שפרנסתו וכל הצטרכויותיו מאת ה' קצובים לו
- ב. חוב של כלום – יבאר מעט את אפסיות הממון
- ג. אנכי ה' אלוקיך - עיקר התורה ועשרת הדברות להביא אותנו לידי האמונה בבורא והשנחתו הפרטית
- ד. איעצך ויהי אלוקים עמך – 'עצה טובה' לכל ענין להעמיד את הבורא יתב"ש תמיד לנגד עיניו.
- ה. וכל אשר לרעך - סיום עשרת הדברות בבין אדם לחברו כי העיקר הוא המידות הטובות
- ו. חנוך לנער עפ"י דרכו – התייחסות המחנך לכל תלמיד כבן יחיד ובדרכי חכמה
- ז. כפה עליהם הר כגיגית - עיקר חשיבות האדם על שבקרכו שוכן יצר ועליו לבוץ עצמו להתגבר עליו
- ח. וקידשתם היום ומחר - קדושת האדם בלבנו ובשמירת המחשבה
- ט. ויענו כל העם – כל ישראל יש להם חלק בתורה
- י. תורת ה' תמימה – קרבת אלוקים והוויית האדם ע"י לימוד התורה.

יתרו

למלאות הנאתו (ואו יגדיל הקב"ה הנאתו כשכר על התאפקות זו), וכן לענין 'מזונותיו של אדם' הקצובים מר"ה ועד ר"ה^א, אפילו 'גנב' שנראה לו ש'הרוויח' מעות בגניבתו, באמת אין לו שליטה לגנוב אם לא נגזר עליו בלאו הכי שיוגיע המעות לידו. ואם לא היה טיפש היו אותן מעות באות לידו בהיתר.^ב

ביאור נפלא מבאר הרה"ק רבי מנחם מענדיל מרימנוב זי"ע (אילנא דחיי בשלח ד"ה ויאמר ה') על הפסוק ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתו אם לא. וז"ל. ובספר הישר' לרבינו תם כתב שעיקר מכל המידות טובות הוא האמונה והביטחון, היינו שיאמין באמונה שלימה שהבורא יתב"ש הוא המנהיג ומשגיח בכל עת ורגע ונותן לכל אחד די מחסורו ואין שום אדם יכול לנגוע במה שמוכן לחבירו אפילו במלוא נימא. ועי"ז יבוא לבטחון, שלבו יהיה נכון ובטוח בה' שכל המוכן לו מהשי"ת יבוא לידו ממילא בלי שום מורחי ולא יבלה ימיו במטרדות והבלים להרבות הון

אנוכי ה' – בכלל זה האמונה שפרנסתו וכל הצטרכויותיו מאת ה' קצובים לו

בפרשתן (כ ב) אנוכי ה' אלקיך. כתב אב"ד קוויג'לוב בספרו 'ארץ צבי' (פר' ויצא ד"ה בהפטורה), דבכלל מצות עשה של 'אנוכי ה' אלוקיך' – להאמין בהשגחה פרטית על כל פרט ופרט וא"א לשום בריה בעולם ליטול לעצמו מאומה זולת מה שנגזר עליו בראש השנה, הן בעניני הפרנסה הן בכל הנאותיו והצטרכויותיו. לכן כאשר היצה"ר מפתהו להוסיף ב'השתדלות' יתירה כשהיא על חשבון תורתו ותפילתו, או כשיפגע באחרים עי"ז. וכן כשהוא מפתה אותו לעבור עבירה לתיאבון ליהנות איזו הנאה של איסור, יזכור שהנאה זו קצובה לו כבר בר"ה, וכידו הבחירה כיצד ומתי יהנה הנאה זו - אם יתאפק מליהנות בה באיסור תבוא לידו הנאה זו ממש בקצב ובמידה זו – בהיתר. ויחשוב בעצמו, אם ניתנה בידו הבחירה לקחת הנאה זו באיסור הרי וודאי שהיא קצובה לו מן השמים, וכי לא עדיף לו להתאפק, לא יביט ולא יעשה את האיסור ואז ישאר כביכול 'חוב' בידי הקב"ה

א. מה נמתקו לחיך דברי המהרש"א (ב"ב כה: ח"א ד"ה לא) וז"ל 'כי היה איש אחד אוהב כסף ביותר, וביקש מהקל יתברך שבכל מה שיגע בו הוא בידו יהיה נעשה 'כסף', והקב"ה מילא שאלתו, וכשבא לאכול לחם – נגע בו ידו ונעשה 'כסף' ולא היה לו מה לאכול'. ובוזה פירש המהרש"א בדרך צחות את הכתוב (קהלת ה ט) 'אוהב כסף לא ישבע כסף' שאכן לא ניתן לשבוע מכסף וזהב. עתה בין והתבונן עד כמה יש לו לאדם לשמוח בחלקו – שאפשר לו לאכול מבלי למות ברעב כמו שאירע להאי גברא, ולא יתאוה להשיג יותר מכפי הנקצב לו.

ידוע שהברון ראטשילד ננעל בטעות באחד מ'אוצרות כסף וזהב' שלו, עברו כמה ימים ולא בא דבר מאכל לפיו, ובדם אשר הקיז מבשרו חרט עלי כותל את התיבות 'העשיר הגדול ביותר מת מרעב'. ומכאן שחיי האדם וטובתו אינם תלויים כלל בריבוי המעות ומיעוטם, אלא הכל תלויים ועומדים בחסדי אבינו אב הרחמן.

ב. ומסמיך לכך מעשה שהיה אצל הרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע, שפעם ראה שמשמשו העני מתהלך במנעלים קרועים, אסף הרה"ק מעות מנדיבי העיר בעד נעליים והניח את צרור המעות בארוננו, באותו זמן הבחין המשמש במעות הצרורין ופחז עליו יצרו וגנבו לעצמו, כאשר הבחין הרבי שהכסף איננו חקר ודרש היכן הם, עד שנודע שיד המשמש במעל הזה, מיד קרא לו הרבי ואמר לו 'שוטה שבעולם, הרי אם היית ממתין קצת היו לך אותן המעות בהיתר...'

ג. מעשה נפלא הביא הרה"ק ה'שפע חיים' זי"ע (שפע חיים בשלח תשמ"ג), וז"ל, פעם דרש הגה"ק ר"ח וויטאל זי"ע שכל אדם אשר ישים ה' מבטחו יזמין לו השי"ת כל צרכיו, אפי' שלא יעשה כל פעולה והשתדלות, בין שומעי לקחו היה יהודי פשוט ותמים שהדברים נכנסו ללבו עד שקבל ע"ע מתוך אמונה תמימה שלא לעסוק יותר במסחר אלא לעסוק בתורה"ק, הגויים שבאו לחנותו כהרגלם לעגו עליו לראותו לומד והשתוממו לשמוע שהפסיק לסחור אלא בוטח בה', אחרי כמה ימים נכנס לחנותו גוי שהחזיק בידו פרווה (fur) כבדה שקנאה בסכום מועט ורצה למוכרו ליהודי, והלה השיבו שהפסיק לסחור, גער בו הגוי, הניח הפרווה ואמר ההני משאיר פרווה זאת בידך ולכשיזדמן לך תשלם לי תמורתו, כי קשה עלי המשא של הפרווה הכבידה. משיצא הגוי מהחנות והיהודי רצה להניח הפרווה, נקרעה הפרווה

מצוותיך אמונה שמי שיש לו אמונה וודאי יקיים את כל המצוות כתיקונם, כי האמונה היא אות גדול על קיום התורה, עכ"ל.

חוב של כלום - יבאר מעט את אפסיות הממון

כתב הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (מכתבי הח"ח עמו' מה, וכע"ז בשיחות הח"ח עמ' מה) על דברי הפסוק (דברים כד, י) 'כי תשה ברעך משאת מאומה... בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט'. וברש"י, 'משאת מאומה - חוב של כלום'. וקשה, וכי רק כאשר החוב הוא של כלום (-חוב מועט) עליו לעמוד מחוץ לבית בבואו לגבות משכון, ואילו כאשר החוב גדול יותר מותר לו להיכנס ולבוא אל תוך הבית לעבוט עבוטו.

וביאר, שוודאי בין בחוב של 'פרוטה' בין בחוב גדול לעולם אסור לו להיכנס אל בית בעל חובו, אלא שבאו לומר לאלו הבהולים אחר הממון שחייבים להם, בן אדם, מה לך בהול על ממונך, מדוע הינך רודף אחר בעל חובך, הלא כל החוב אפילו של אלפי אלפים, אינו כי אם משאת מאומה - 'חוב של כלום', כל הממון בעולם הזה הוא דבר אפסי ואין בו ממשותי ע"כ, אל תכנס לביתו להוציא את המשכון, אל תבהל כל כך... כי

ולמעשה, כי הוא מאמין ומובטח שאין ביכולתו כלום, רק מה שקצוב לו מן השמים כן יהיה, לא פחות ולא יותר.

בהמשך דבריו כתב הרה"ק מרימנוב, ואחר שיהא מושרש בלבו האמונה והבטחון שהם תרי רעין דלא מתפרשין עי"ז יבוא בנקל לקיים מצוות 'ואהבת לרעך כמוך', כי כל מה שיראה אצל חברו לא יקנא בו, ואפילו יעשה לו חברו איזה השגת גבול, כגון אם הוא חנווני וחבירו יעשה ג"כ חנות מאותו מסחר אצלו לא ירע לכו עליו בלל, כי יהיה נשרש באמת בלבו שאין זה חלקו, ומה שקצוב לו מן השמים - עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע... ולכך אמר השי"ת 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים' - פירוש, הנני בעל היכולת להמטיר לכם לחם ב'פעם אחת' שיספיק לכם לימים רבים, ואעפ"כ אינני נותן לכם רק על פעם אחת 'ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו' - כדי לקבוע בלבם מידת האמונה והביטחון, למען ידעו שמי שברא יומו ברא פרנסתו. וז"ש 'למען אנסנו', פירוש, (לנסותם) אם ישימו לב להבין שהחריצות בעניני עולם הזה לא תועיל לו כלום כמו"ש וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר, אזי ממילא ילך בתורתי - גם יראתם ועבודתם תהיה שלימה, ויקיימו כל התורה. וז"ש (תהלים קיט פו) כל

ונפלו מבין הקרעים דינרי זהב רבים ויהי לפלא... לאותו יהודי היה שכן שראה שאכן נתקיים בשכנו מה שהבטיח ר' חיים ויטאל בדרשתו, אמר בלבבו שגם הוא יחדל מלהתעסק לפרנסתו, וכך יזכה גם הוא לפרווה עם זהובים, ולא זכה... כעבור כמה שבועות הלך האיש לשאול את ר"ח וויטאל לפרש הדבר במה נשתנה הוא מחברו, השיבו מהר"ח, חברך בטח בה' מבלי שיעלה על דעתו איך ישפיעו לו וסמך על הקב"ה, משא"כ אתה הרי ציפית לפרווה וכאשר האדם יש לו עצות בנפשו אינו זוכה לישועה ה'.

ד. הנה מדריך העולם, כאשר ישאל איש לרעהו אם מאמין בחי העולמים ישיב לו - מדוע תחשדני והרי על כולנו אמרו חז"ל (שבת יז) 'ישראל מאמינים בני מאמינים'. אך אם ישאלוהו האם נפשו שלוהה ובטוחה שהבורא ימציא לו כל הצטרכויותיו, יענהו האיש בשפה רפה הלוואי שאזכה לבוא למידה זו. והאמת שאדם זה סותר את עצמו, כי האמונה והביטחון תלויים זה בזה, שהמאמין באמונה שלימה שהבורא ית"ש מנהיג לכל הברואים הריהו 'בטוח' בו שיספק לו צרכיו, ואם אינו בוטח באמת ובתמים נראה שחסר ביסוד האמונה.

ה. המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ"ל היה אומר, נמצאים בעולם ריבי רבבות בעלי חיים המתגוללים באשפתות וכדו' ונראה שאין להם 'דואג' לפרנסתם, ולא עוד אלא שמגרשים אותם מכל מקום. ואעפ"כ מעולם לא מת בעל חי מ'רעב'... כי הקב"ה זן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים. ואם ב'בעלי חיים' כן, ק"ו לבני האדם שנבראו בצלם שלא יניח אותם הקב"ה שישארו מבלי מזון, א"כ דאגה מנין...

ו. בימי קדם כשאנשים רעבו ללחם בארץ הקודש הראו פעם להגאון רבי משה קליערס זצוק"ל (רבה של טבריא) בארשת חשיבות על פלוני כי 'בעל ממון' הוא, ובכיסו מונחים עתה חמשת אלפים נפוליון (שם מטבע, והוא סכום עצום), רבי משה לא התפעל כלל ולא הראה כל סימני חשיבות, לפליאת סובביו ביאר ואמר, אם הייתם מראים לי על בהמה המהלכת ברחוב ועל גבה משא של חמשת אלפים נפוליון וכי הייתי מביט בה בהתפעלות והערכה... כן הוא זה האדם... כי לא יעלה חין ערכו של האדם במאומה על ידי הממון שברשותו...

בראתי שמים וארץ' - ומן הראוי שכל ברואיו ישתעבדו לעשות רצונו בלבב שלם. וביאר הרא"ש (אורחות חיים יום א' אות כו) שביציאת מצרים הראה הקב"ה שאינו רק 'בורא עולם', אלא עדיין עומד הוא ומשגיח בהשגחה פרטית על כל העולם כולו. על כן, בבואו ליקח את בני ישראל להיות לו לעם, הזכיר יציאת מצרים דייקא, ללמדם שלא די שיאמינו בו יתב"ש שברא את העולם, אלא עליהם לידע ולהאמין ב'השגחה פרטית' - שכל דבר ודבר הנעשה והקיים בעולם הכל הוא ברצונו ית', ואין מקרה בעולם כלל. וז"ל הרא"ש. להאמין בהשגחתו הפרטית, ובוה

הפרנסה הבאה לידך מידי בעל הכירה באה אליך מה יתן לך ומה יוסיף לך בהילותך.

אנכי ה' אלוקיך - עיקר התורה ועשרת הדברות להביא אותנו לידי האמונה בבורא והשגחתו הפרטית

בפרשתן (כ א-ב) 'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. אלו היו תחילת דברי ה' בקחתו אותנו לו לעם, כי זה כלל ראשון בתורה - להאמין באמונה תמימה בבורא העולם. ידועה קושיית הראשונים מדוע פתח 'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', ולכאורה יותר היה ראוי לומר 'אנכי ה' אלוקיך אשר

עוד מעשה היה עמו, פעם 'בישרו' לו על אדם שהיה פועל פשוט וקשה יום ששיחק מזלו והרוויח בהגרלה מסוימת הון רב, וברגע אחד נהפך לאחד מעשירי העיר. נענה רבי משה ואמר, אוי אוי, כמה גדולה העבודה שהטילו מן השמים על יהודי זה... (כי אכן אצל אנשי צורה לא הייתה כל חשיבות למעות, בהבינם שהכל 'משאת מאומה - חוב של כלום').

כאשר הגה"ק רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצוק"ל דיבר פעם על אפסיות ה'מעות', אמר לו אחד השומעים, רבי, אבל הכל נצרכים להם וחיי אדם תלויים בהם, כיצד תזלזלו כ"כ בהם... השיב הגרי"ח, גם נייר הטישיו נצרך לכל ועדיין לא ראיתי מימי אנשים האוספים מהם ערמות ערמות להניחם כירושה לדורות הבאים אחריהם...

ז. אין בכוונת הדברים לגרוע מעניין ההשתדלות, שהרי בוודאי היא חוב גמור, אלא שאסור ל'משתדל' לשכוח שההשתדלות היא גזירת שמים, ואין כל שייכות בין כמות ההשתדלות לבין התוצאה - כמה ממון יבוא לידו, ולעולם לא ירוויח אם יכביר בהשתדלות, ובפרט אם היא על חשבון ה'רוחניות', כקביעת עתים לתורה או תפילה בציבור.

ידוע משלו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע למי שברשותו חבית מלאה יין הרקח ובדופן החבית קבוע ברזא (ברז) הלה שרצה להרבות את יינו, בא והתקין עוד ברזא בצדו האחר של החבית, מתוך דמיון שיתרבה יינו עי"ז... כן ממש הוא האדם המוסיף להתאמץ ב'שעות נוספות' ויגיעה יתרה בעמל הפרנסה, ואינו משכיל שהפרנסה כולה משמים היא קבוצה, וכל תוספת השתדלות כמוהו כתוספת הברז בחבית היין.

מאידך, אין לו לאדם להתעלם לגמרי ממידת ההשתדלות (בפרט כשהיא באה כ'תירוץ' על עצלות וכיו"ב...) וכאותו אדם בירושלים שבין החומות שהיה רעב ללחם ואין בידו אפילו שווה פרוטה לקנות בה אפילו מעט לחם צר ומים לחץ, והיה הלה מסרב לעשות את ההשתדלות המוטלת עליו - לפשוט את ידו או ללכת לאכול בבית התמחוי, עד שנפח את נשמתו מרעבונו, והיו הבריות מרננים ואומרים 'הרי זה מת ממצוקת הרעב'. מששמע זאת הרה"ק רבי מנחם נחום מראחמיסטריווקא זי"ע השיב ואמר, 'לא הייתה מיתתו מיתת רעב והצמא, אלא מיתת כבוד ובושה... שלא מת אלא מפני שלא היה נאה לו להושיט את ידו ולבקש מעט עזר וסעד'.

ח. סיפר הגה"ח רבי זלמן בריזל זצ"ל שהרה"ק ה'באר מים חיים' זי"ע עשה פעם 'עליית נשמה' בליל שבת קודש, ובעמדו בעולם העליון, ראה שעומדים נשמות רבות שכבר היו בזה העולם, ועתה נגזר עליהם לרדת שוב לעולם הזה. החלו נשמות אלו למרר בבכי, באמרם הנה אנו סובלים כל כך בגין כל פגם ועוון שחטאנו כשהיינו בעלמא דשיקרא, מה לנו ולצרה הזאת להסתכן שוב בירידה לעולם הגשמי. ענו להם מלאכי מרום, כי בדורות האלו נקל יותר לחיות בזה העולם ולעברו בשלום, כי כל מעשה קטן וכל פעולה קטנה עושה רושם רב למעלה, ולאידך גיסא אף אין מדקדקין עם האדם כל כך כבימים מקדם. אמנם בדבר אחד יש להתחזק באלו הדורות, והוא בעניין האמונה בחי העולמים, והיינו לעקור את קליפת ה'איך וואלט' (הייתי עושה כך וכך), כי המחשב שאם היה עושה כך וכך לא היה קורה מה שקרה, וכגון אם הייתי מנהל כך את עסקי לא הייתי מפסיד את כספי, אם הייתי מהלך להתם הייתי מרוויח יותר, וכל הדומה לכך, ידע שאלו המחשבות אפיקורסות גמורה הם, שהרי אין כח בשום נברא שבעולם לעשות אפילו דבר כלשהו שהוא כנגד רצון ה'...

לנגד עיניו, ויזכור כי ה' ניצב עליו והוא מכוון בדקדוק את כל מעשיו ופעולותיו, וכל קורותיו והבאות עליו הכל מאת ה' בלבד, כי אפס זולתו.

'עצה' זו כמזה כ'חבל הצלה' אשר מושימים למי שטבע בים ובנהר להחזיק בו להצלת חייו, כך מוציאה האמונה את הנופל מכל מקום שנפל. וכן איתא במדרש כל הבוטח בשמי - אני מצילו (מדרש שוח"ט תהלים לא). וכדברי הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע ('שבועות ד"ה וספרתם) בשם צדיקים על דברי חז"ל (סנהדרין ז. מוסב על לשון הכתוב במשלי כד טז) שבע יפול צדיק וקם ורשע יפול באחת, דקאי על האוחז באמונה התמימה, ונקרא 'צדיק' על דרך 'בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר צדיק באמונתו יחיה' (מכות כד.). וזהו אומרו 'שבע יפול צדיק המחזיק באמונה וביטחון, אף אם יפול 'שבע פעמים' בנפילה אחר נפילה וירידה אחר ירידה, עדיין 'וקם', תקומה תהיה לו בכוח האמונה שהוא אחוז בה בעוז ותעצומות (כי הוא מאמין בימי השבע כי יבואו ימות הרעב, ובימות הרעב מאמין כי זה מאתו ית' ועוד יבואו ימים טובים, שם פר' מקץ). אך 'ורשע יפול (בנפילה) אחת', כלומר המרשיע באותה אחת שהעמיד חבקוק, אין לו זכות תקומה מנפילתו זו, כי זוהי כוחה של אמונה (עיי' בית אברהם לשבועות ד"ה וספרתם).

תקיים בלבבך הייחוד השלם בהאמין בו, כי עיניו משוטטות בכל הארץ, ועיניו על כל דרכי איש, ובוהן לב וחוקר כליות. כי מי שאינו מאמין 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', אף ב'אנכי ה' אלוקיך' אינו מאמין, ואין זה ייחוד שלם... וזה יסוד כל התורה כולה. עכ"ל.

כה אמר הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע (נו"א ד"ה וידבר, או יאמר), כי הגה תכלית כל התורה כולה - להביא את האדם לידי אמונה והכרה בכורא כל עולמים שהוא אדון הכל, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. וזה ביאור הכתוב, וידבר אלוקים את כל הדברים האלה - תכלית דבר ה' אל עמו בכדי שיבוא האדם לאמר אנכי ה' אלוקיך, שיאמר תמיד ויכריז שאין עוד מלבדו ואפס זולתו.

איעצך ויהי אלוקים עמך - 'עצה טובה' לכל ענין להעמיד את הבורא יתב"ש תמיד לנגד עיניו

בפרשתן (יח יט) עתה שמע בקולי, איעצך ויהי אלוקים עמך, וביארו צדיקים (תורת אבות' יתרו, בשם הרה"ק ר' מיכל מלעכאוויטש) שכאן למדנו 'עצה טובה' לאדם, שבכל עת ובכל שעה - ויהי אלוקים עמך, בכל פסע ופסע שפוסע ובכל פינה שהוא פונה יעמיד את האלוקים

מנקי הדעת שבירושלים היה הגה"ח ר' לייבקע גלויבערמאן זצ"ל, יהודי משכמו ומעלה שעוד זכה להסתופף בצילו של הרה"ק רבי ישראל מסטאלין [ה'ינוקא'] זי"ע. בערוב ימיו קבעו הרופאים שמחמת סכנת חייו יש לכרות את רגלו. באמצע הניתוח שנערך על ידי כמה רופאים, יצא אחד הרופאים ונענה למול בני המשפחה ש'טעות' היתה כאן, וכלל לא הוצרכו לכרות את הרגל, אך את הנעשה אין להשיב. אחר גמר הניתוח - משהקיץ רבי לייבקע, שוחח עמו אחד מבני המשפחה, וב'טעות' פלט מפיו שהרופאים הודו שטעות היתה בידם, ועל פי הרפואה' היה אפשר למנוע את הכריתה, נדעק אותו חסיד ואמר - תוך כדי שהוא מראה על אזניו, אזניים אלו שמעו מפי רבינו הקדוש ה'ינוקא' זי"ע, ש'וואלט איך, זאלט איך' זה אפיקורסות גמורה (פי' אם האדם אומר אם הייתי עושה כך וכך, היה נמנע מאתי דבר פלוני, וכיו"ב - הרי זו אפיקורסות גמורה), כי אינו מאמין שהכל משמים בא. ואמר ר' לייבקע, ב'ספרי הרפואה' שלהם, יכולים הם לכתוב שרגל כעין זו אינה צריכה כריתה, אך 'רגל זאת' וודאי היתה צריכה כריתה, וראיה, שאכן כרתו אותה, הרי שכך ציווה הבורא יתברך.

ט. כעין זה כתב הגר"א (משלי כב יט) עיקר נתינת התורה לישראל הוא בכדי שישימו ביטחונם בה'.

הרה"ק רבי יחזקאל מקאז'מיר זי"ע (תורת יחזקאל תפילות ר"ה) אמר ובתורתך כתוב לאמר כל התורה הקדושה נכתבה בכדי לאמר לו ליהודי, שיאמין בכל לבו ששמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד.

י. איתא בריב"א (בפירושו על התורה) על הפסוק בפרשתן (יח ג-ד) 'שם האחד גרשום כי אמר גר הייתי בארץ נכריה, ושם האחד אליעזר כי אלוקי אבי בעזרי', וצ"ב מדוע גבי שמו של גרשום כתיב 'כי אמר' גר... ובאליעזר לא כתיב אלא 'כי אלוקי אבי בעזרי', אלא ש'אמר' הכוונה לפי שעה, שפעם אחת נענה ואמר טעם לקריאת שם בנו גרשום - כי גר הייתי. אבל 'אלוקי אבי בעזרי' היה אומר בכל עת ובכל שעה, ולא רק 'אמר' פעם אחת ותו לא אלא היה חי עם מחשבות אלו.

וכל אשר לרעך - סיום עשרת הדברות בנין אדם לחברו
כי העיקר הוא המידות הטובות

בסיום עשרת הדברות אמר הקב"ה 'וכל אשר לרעך',
ואמרו צדיקים שבא ללמדנו שזהו 'תכלית' עשרת
הדברות ותכליתה של כל התורה כולה - שיטת האדם
מידותיו, יתנהג בין אדם לחברו בדרך הישר והטוב הן
ב'עשה' - לסייע ולעודדו בכל מיני עזר וסיוע, הן ב'לא
תעשה' להזהר בכבודו ולא לביישו, למנוע ממנו אפי' צער
כל דהו"ט (יש שהוסיפו עפ"י הידוע (סמ"ג, מצוה ראשונה) שיש
תרי"ג אותיות בעשרת הדברות עד 'אשר לרעך' ולא עד בכלל לרמוז
על תרי"ג המצוות (וז' אותיות האחרונות כנגד ז' מצוות בני נח
ומשלימים יחדיו למנון 'כתר'), וכלומר, שכל תכלית תרי"ג
המצוות להביא את האדם להיות אשר לרעך, להיות
כל מהותו פונה ומתבוננת בצרכי רעהו.

בתב המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות פ"ב) הנה חמשת
הדברות הראשונות שנכתבו ב'לוח' הימין משני

ובן ינצל מה'יסורים' ל"ע, כדאיתא בחז"ל (ערכין טז:): 'עד
היכן תכלית ייסורים, אמר רבי אלעזר כל שארגו
לו בנגד ללבוש ואינו מתקבל עליו... גדולה מזו אמרו,
אפילו נתכונו למזוג בחמין ומזוגו לו בצונן... מר בריה
דרבינא אמר אפילו נהפך לו חלוקו... ואמרי לה במתניתא
תנא, אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלשה ועלו בידו
שניים'. ותמוהים דבריהם, וכי ייסורים מועטים כהפיכת
הבגד והוצאת שני מטבעות במקום שלושה נקראים
'תכלית ייסורים'. וידוע בשם מרן הבעש"ט זי"ע שאין
הכוונה תכלית - לחזק ותוקף ייסורים, אלא כוונתו
כי כל תכלית וסיבת הייסורים אינם אלא הסתר פנים
מאת ה' כדי שיכיר האדם שעליו לשנות ולהיטיב את
מעשיו, ואם ישכיל ויבין מה שרמזו לו מן השמים, אף
בייסורים מועטים כגון דא, ויתחיל לשנות דרכיו, כזו
ההכרה כבר בא לידי תכליתן של ייסורים, ולא יוסיפו
לייסרה אותו בחינם.

יא. ויזכור דברי רש"י בפרשתן דכתיב (כ כג) ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך. וכתב רש"י (שאם
תעלה במעלות) נמצא שאתה נוהג בהם מנהג בזיון, והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת
להקפיד על בזיון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך, ומקפיד
על בזיונו, על אחת כמה וכמה...

יב. הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע אמר פעם לחסידיו, דעו לכם שאם ממחר אדם לבית המדרש להתפלל ולומר
כל נדרי בערב יום הכיפורים, ותוך כדי הליכתו ניגש אליו יהודי ורוצה לשפוך לפניו את כאב לבו על צרותיו
הפוקדות אותו ולקיים דאגה בלב איש שיחנה; חלילה לו מלעצור בעד היהודי בכדי למהר לכל נדרי. כי הלא כל
מהות כל נדרי ומהות יום הקדוש הוא הרי תשובה שלימה, ותשובה מה היא, לקיים ואהבת לרעך כמוך בהידור... כי
זה כל האדם.

בדרך זו ביארו את הכתוב 'כמים הפנים אל פנים כן לב האדם אל האדם' (משלי כז ט). כי כדי לראות את דמותו
נשקפת במים, יש לאדם להתכופף מעל גבי המים. כך לב האדם אל האדם - בכדי לקיים 'ואהבת לרעך כמוך' כראוי
יש להתכופף באהבת רעים אל הזולת ולא להתנשא עליו.

גדול כח האחדות לעמוד בפני היצר הרע, וכפי שביאר הגרעק"א זי"ע ש'ההר' הוא היצר הרע הנקרא 'הר' (סוכה נב).
וזהו ויחן שם ישראל באגודה אחת, כנגד ההר - זהו הכח נגד היצר הנדמה להר (וכן הוא בתורת אבות בשלח בשם הרה"ק
רבי משה מקוברין זי"ע).

שמעתי מכלי ראשון מעשה שהיה בשנה זו בעיר לעלוב, אחד מן הנגידיים הנוהג לעלות בכל שנה על ציון הקודש
ביומא דהילולא בז' שבט, הלה שוכר לעצמו בכל שנה דירה מיוחדת בפאר והדר כראוי לנגיד כמותו, בשנה זו חל
ההילולא בערש"ק, והנה, במוצש"ק שלאחריו הוצרך מיוחדענו ליסע לווארשא הבירה בשעה 3 לפנות הבוקר (באותה שעה
עדיין שהו שם רוב ציבור הנוסעים), משיצא לרחובה של עיר פגע באחד מזקני הנוסעים המהלך לו אנה ואנה, וישאלהו האיש
מה מטריד את מע"כ, מדוע אינו נם את תנומת הליל, ויען הזקן ויאמר, הנה האכסניות כאן הוכנו לרוב הציבור
במסירות ונאמנות, אבל עדיין אני נצרך לצורך 'מנוחת' מיטה מיוחדת כמו שיש לי בביתי ע"כ קשה עלי לישן, א"ל
הנגיד, שמע נא לדברי, הנה אנכי נוסע מכאן, אבל ברשותי דירה מיוחדת ונוחה עד הבוקר, הכנס נא ותן מנוחה לגופך
הדווי, וכן עשה, ואכן, הלה שמח ועלה למעונו, משהניח ראשו על הכר לישן הרגיש בחפץ קשה המונח שם, בדק
ומצא ארנק מלא בשטרות וקרעדיט קארדס (כרטיסי אשראי) של הנגיד שבא לגמול טובה ונמצא נהנה ממנו טובה מרובה

אתה עושה' אינם בכלל 'פרשה אחת בתורה', וכל חשיבותו אינו אלא בעזרתו לרעהו בעצה טובה ובמעש.

חנוך לנער עפ"י דרכו - התייחסות המחנך לכל תלמיד כבן יחיד ובדרכי חכמה

בפרשתן (יה ג-ד) 'שם האחד גרשום וגו' ושם האחד אליעזר, ולכאורה צ"ב, דהיה צריך לומר 'ושם השני אליעזר', וכדכתיב 'את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים'. ותירץ הגה"צ רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל שלכן שינתה התורה בלשונה ללמדנו שילדים הם לא כבשים, אלא כל יחיד ויחיד מהם הוא 'אחד' ולא סתם 'מספר' - שני שלישי וכו'... כל אחד הוא ראשון ואחרון בעולמו - כבן יחיד ומיוחד, שהרי לכל אחד שליחות וערך בפני עצמו.

ענין זה מרומז נמי בנוסח ההגדה של פסח 'כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול', ולכאורה תיבות אחד ד' פעמים נראה כמיותר, מדוע לא קיצר ואמר 'כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול', כי בא ללמדנו, שכל ילד הינו עולם בפני עצמו, וממילא אף חינוכם יהיה לכל אחד לפי רוחו.

הלוחות מדברים ממצוות שבין אדם למקום - אנכי, לא יהיה לך, שבת ושאר הדברות שעל האדם לקיים בינו לקונו, ואילו חמשת הדברות האחרונות מדברים מ'בין אדם לחברו' כ'לא תרצח' ו'לא תגנוב'. והנה המתבונן יראה כי דברות של בין אדם למקום ארוכות המה, ואילו המצוות שבין אדם לחברו נאמרו בקוצר אמרים 'לא תגנוב' ותו לא, ומאחר ששני הלוחות שווים בגודלם היו, נצטרך לומר כי האותיות של הדברות האחרונות גדולות היו בהרבה מדברות הראשונות, - וטעם הדבר כדי שיהא נראה וניכר לכל חיוב הזהירות בדברות אלו - בין אדם לחברו, יותר ממה שנוהר בבין אדם למקום, כי עיקר העיקרים הוא 'בין אדם לחברו'. וכבר אמרו חז"ל (סוטה יד.) 'תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים'.

ובעין דברי הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע (ליקוטי יהודה בפרשתן), דאיתא ברש"י (יה א) שז' שמות היו ליתרו, ואחד מהן הוא 'יתר', על שם שיתר פרשה אחת בתורה - 'ואתה תחזה' וכו'. ולכאורה צ"ב שהרי לא כאן בפסוק כ"א תחילת דברי יתרו, אלא בפסוק זי"ן כדכתיב 'ויאמר הויתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עושה', אלא מכאן ראיה שלומר איש לרעהו 'לא טוב הדבר אשר

פי כמה וכמה...כי אילו לא היה גומל חסד עם הזקן - או עובר בסמוך לו מבלי להתבונן בו ובדאגתו לא הייתה האבידה באה לידו לעולם כי אותם הגויים אינם מחזירים את האבידה שתחת מיטתם...

יג. הגר"א מווילנא זי"ע אמר, דדרך הרוצה לבדוק את ה'ספר' מה טיבו יעיין בתחילת הספר ובסופו ומזה יבין טיבו וטיב מחברו, כמו"כ בספר התורה הזה נבין מעלת מדת גמילות חסדים ממה שפתחה תורה וסיימה בגמילות חסדים.

יד. ויסוד גדול הוא לעוסקים בעניני חינוך, שעליהם להתייחס באופן שווה לכל תלמיד אף לחלש שבחלשים, את כולם יש לקרב במדת 'ימין מקרבת' בפרט לחלשים, וכפירושו של הגרי"ז מבריסק זצ"ל בדברי חז"ל (ספרי פרשת ואתחנן) 'ושננתם לבניך אלו התלמידים', כי שאל נא את ה'מלמד' אשר בכיתתו כעשרים וחמש תלמידים - מי מהתלמידים חקוק תמיד על לוח לבך, הרי תשובתו בבירור פלוני ופלוני המוכשרים והמוצלחים, כי הם מסייעים לו בעבודתו במסירת שיעוריו ודרכי החינוך. לעומתו, כאשר תשאל את האב והאם אשר להם כעשר בנים בליעה"ר מי מבניהם לא ימוש מזכרוניכם בכל עת ורגע, יענו שניהם כאחד בן זה או בת זו המתקשים בלימודם או בענינים אחרים הם, מהם לא נסיח דעת לרגע אחד, לזה אמרו חז"ל 'וששנתם לבניך אלו התלמידים' שתתנהג בענין זה עם תלמידך כאילו הם בניך, ולא תסיח דעת מהחלשים לחזקם ולעודדם וכך בס"ד אכן יעשו חיל בלימודם, ויעלו מעלות רמות. אחד מ'חכמות' החינוך, לדעת כיצד להעיר הערות לתלמיד באופן שיבין היטב את הדברים וישנה דרכו בעקבות ההערה, מבלי לפגוע בו (כי פעמים הפגיעה מגרעת מההערה להתקבל - אף כשהתלמיד מבין היטב את הענין). מיוחד בחכמה זו היה המשגיח הדגול הגה"ח רבי גד'ל אייזנער זצ"ל משגיח בישיבת 'חידושי הרי"ם', פעם עבר בסמוך ל'חברותא' של שני בחורים המדברים דברים בטלים באמצע סדר הלימוד, משהבחין אחד מהם שה'משגיח' עומד על גביהם ו'כמעט' שנתפסו בקלקלתם, נבוך לרגע, אך הלה ש'חריף' היה פתח פיו בערמה וביקש מאת המשגיח שיבאר להם כמה קושיות שיש להם בדברי ה'תוספות' וכביכול על זה נסובה שיחתם עתה, המשגיח עשה עצמו כמו שלא ראה מאומה, השיב

והיא מן העבודות הקשות שבמקדש - להכנס ללבו של (שמות ג א) 'ומשה היה רועה', ואמרו חז"ל (שמו"ר פ"ב ב) כל אחד ואחד¹, ומצינו מעלה זו אצל משה שאחד מן הצאן ברח מן העדר, ובחמלתו רדף אחריו ונהג רבינו, שבחמלתו הלך אחר הצאן שנאמר, כמו שנאמר בו מדת רחמנות, ולכן זכה להיות מנהיגן של ישראל,

להם בדרכי נועם על כל קושיותיהם והבחור היה בטוח בנפשו שהצליח לרמות את המשגיח. כעבור כמה ימים כשמסר ר' גד'ל את שיעורו בפני הבחורים פתח לספר 'מעשה שהיה', דרכם של 'אגנבים' בשנות קדם הייתה להכנס לבתים באישון ליל דרך הארובה שבגג הבית (הנעשית כדי להוציא משם עשן התנורים שבבית), וכדרך כניסתם כן דרך יציאתם כש'שללם' בידיהם. פעם אחת נכנס הגנב ב'ליל שיש' לבית הרב המרא דאתרא, אך הגנב שביש מזל היה לא ידע שבלייל שיש אצל הרב 'לילה כיום יאיר' כשהרב יושב בחדרו ועוסק בתלמודו והרבנית עומדת במטבח לבשל מאכלי שבת לרב ולאורחיו החשובים... הלה שנפל מהארובה לאותו המטבח שעמדה בו הרבנית הבהיל כהוגן את הרבנית שנחרדה עד עמקי נשמתה לראות 'מלאך שחור' (מעשן הארובה) יורד מן השמים לתוככי ביתם, האיש לא איבד עשתונותו ומיד שאל את הרבנית 'איה מקום מושב הרב... שאלה דחופה לי אליו...' הרבנית מיהרה אל הרב לאמר לו כי 'מלאך מסכן ושחור' נשלח מן השמים ושאלה דחופה בפיו, ויאמר רב - יבוא, ויבוא האיש, וישאל את הרב, שאלה אחת לי 'אוי וויי... ווי אזוי קריכט מען ארויס פון דא...' (אויה, כיצד נחלצים מהצרה שנתפסתי בקלקלתי), הדברים יצאו מפי ר' גד'ל ופני הבחורים חפזו... כי שאר הבחורים צחקו לנוכח הווערטל (בדיחה) כאחד מאמרותיו השנונות של המשגיח, אבל שנים אלו הבינו היטב כי ה'משגיח' מרמוז להם, ידעתי היטב כי 'שאלתכם' באותו התוספות לא היה אלא שאלה נסתרת - 'אוי... ווי אזוי קריכט מען ארויס פון דא...' איך נחלצים מהצרה שהמשגיח תפס אותנו בקלקלתנו... ובכלל ייאמר, כי ברוב המקרים עדיף להוכיח את התלמיד לאחר זמן, וגם אז יעטוף את התוכחה במילים שקולות ומדודות, וכמעשה דרבי גד'ל שהלביש תוכחתו בסיפור הלצה.

פעם 'תפס' הרה"ק ה'נתיבות שלום' את אחד הבחורים מהמשב"קים אוכל לתאבון 'פיתה פלאפל' בנגסו שלא כמידת דרך ארץ (עיי' משנ"ב ק"ע סקי"ט בשם הבי"י, שאינו כדאי לנגוס בפת גדולה כביצה), מה עשה הרבי, לא גער בו ולא ביישו, אלא אמר לו ברמיזה - הינך מזכיר לי איך שהרבי הבית אברהם אכל את ה'כזית מצה' (כידוע שהיה אוכלו בהתלהבות וינראה' כאותם המתענגים תענוג גדול מאכילתם), והלה כבר הבין...

כאשר שהה אאדמו"ר הרה"ק מלעלוב זי"ע בלאס-אנדז'עלעס, התאכסן אצל הרה"ח רבי אלעזר אדלר ז"ל שהרבנית הייתה בתו של הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע, באחד הימים שאלה בעלת-הבית את אאדמו"ר זצ"ל 'כיצד היה מע"כ נוהג אם בתו הייתה מבקשת מעמו מעות כדי לילך לטיאטער (בתי תיאטרון), אאדמו"ר נבהל מן השאלה ולא השיב לה מאומה, פתחה האשה וסיפרה, בשנת ת"ש לערך בהיותה ילדה קטנה, היו חברותיה הולכות לתיאטרון ולמקומות שונים שלא הייתה רוח חכמים נוחה מהם (ומנים קשים עברו אז על החרדים לדבר ה' כשהנער נמשך אחר רוח ההפקרות ל"ע) והן פיתו אותה שתצטרף אליהן ותבוא עמהן לאותן המקומות. משנתפתתה פנתה לזקנה רבי שלומ'קה בבקשת כמה פרוטת כ'דמי הכניסה' לאותו מקום נעבעך... ויהי בשמוע הרה"ק מזוועהיל את בקשתה, נתן לה מיד את מלא הסכום כרצונה, אך כאשר עמדה כבר ליד הדלת לצאת מן החדר, קרא לעברה ואמר 'הן ראית כי אך בקשת כסף מיד נתתי לך כאוות נפשך, אך דעי לך, שלבי קרוע ושותת דם אם תלכי לשם... ויהי כאשר שמעה הילדה את הדברים היוצאים מן הלב הכריזה תיכף ואמרה שהיא לא תלך לשם לעולמים, והיתה ההיא איתתא מספרת לאבי זצ"ל את גודל הנסיון שהיה לה, אך מאחר שבאותה שעה הראה לה אותות אהבה וחיבה אמיתית, על כן לא היתה יכולה להרשות לעצמה להכאיב לו, וזה גרם לה ששינתה דעתה ולא הלכה לאותם מקומות. וזה כלל גדול בחינוך, שמצד אחד יתייחס אל הבן באהבה עזה, ובד בבד יבהיר לו שאם לא ילך בדרך התורה יגרום לו צער גדול.

טו. והיינו דכתיב (משלי כב ו) 'חנוך לנער על פי דרכו', ומילתא דפשיטא היא, הא למה זה דומה, לאדם שרצה להיכנס לבית נעול, והיה לו צרור של מאה מפתחות שבין כולם נמצא המפתח שפותח דלת זו, הלה כבר ניסה לפתוח את הדלת בתשעים ותשע מפתחות ולא עלתה בידו, על כן שבר את הדלת ופרץ אותה, והרי אין לך סכל ושוטה כמותו, כי מעולם לא ניסה לפתוח את הדלת על ידי המפתח הנכון, מדוע שבר את הדלת, והכי נמי מה שלפעמים אין דברי ההורים והמורים נכנסים בלב הילד אין זה אלא מפני שעדין לא מצאו את המפתח ללבו של ילד זה, וניסו לפתוח את לבו ב'מפתח' המתאים ללבוותם של תלמידים אחרים.... מדוע יתייאשו כאשר אינם רואים ברכה והצלחה

וביאר הרה"ק רבי אברהם מסטריקוב זי"ע כי רק משום שהבין משה שלכל כבש וכבש יש חשיבות מיוחדת לכן היה יכול להיות רבן של ישראל, כי בעניני 'חינוך' אין להתייחס אל אחד כבא מן הכלל, אלא כל ילד וילד הוא עולם מלא בפני עצמו, ועל האב לנסות להיכנס למצבו הפרטי של בנו זה ומשם להאיר לו את הדרך¹.

במעשה ידיהם, עליהם להתחקות שוב ושוב אחרי תכונות הנפש של התלמיד, ולפעול כפי רוחו, ובסייעתא דשמיא יצליחו בעבודת הקודש זו.

עוד ייאמר בענין זה, מעשה בבחור שנכנסה בו רוח שטות, והחל 'מגלה' נסתרות בין הבריות, ובעיקר הבין הלה בשרשי ה'נשמות' לזה היה אומר הנה נשמתך נשמת רשב"י, ולרעהו אמר כי נשמת רבי טרפון מפעמת בקרבו, לשכנו 'גילה' כי נשמתו נשמת רבי עקיבא וכן הלאה, ועיני אביו ואמו כלות ואין לאל ידם להושיע... בצר להם שפכו את לבם לפני הרה"ק רבי חנוך הענין מאלכסנדר זי"ע שהיה מפורסם כחכם הרזים, ויצווה להביא לפניו את הבחור, כאשר עמד הבחור לפניו ציוה הרבי 'הוציאו כל איש מעלי', בהיותם ביחידות שאלו הרבי 'מי אני ומי נשמתני', הביט בו הבחור והשיב שהוא הרבי מאלכסנדר, או אז גחן הרה"ק מאלכסנדר ולחש באזניו כממתיק בדבריו סוד 'וכי גם אני כרבי אני יודע כל אותן סודות שאתה 'בקי' בהם, אך רבי צריך לדעת גם לשתוק... אבקשר, שתבטיח לי שמעתה לא תגלה עוד מה שאתה יודע...' ולפלא, כי מאז שהחל מעט לשתוק נעלמו כל שגעונותיו. הרי לך דוגמא ומשל כיצד ייכנס המחנך במצבו של הזולת, וכיון דלשיטתו הוא יודע נסתרות, ואם כן מיניה וביה אין לו לגלות סודותיו, ועל זו הדרך צריך לחנך את הילד בחכמה ובתבונה.

כיוצא בזה הגיד הגה"ח רבי גד'ל אייזנער ז"ל, שלפעמים יש בחורים המסתובבים עם דמיונות שיש סביבם גדרים וחומות בצורות, והם מתאוננים שאינם יכולים להיפטר מהן, והנה מי שאינו 'מחנך' מומחה יתפוש את הבחור בידי ויטייל עמו אנה ואנה כדי להוכיחו שאין כאן שום גדר וחומה, אולם לא זו הדרך הנכונה (כי אחרי 'חיפוש' ימצאם הבחור שוב), אלא עליו לרדת לעומק דעתו וטעותו של הבחור וכמי שרואה אף הוא את הגדרים והחומות, ויחד עמו 'לפרוץ' את הגדר כדי לעבור דרך שם.

סיפר הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע על חסיד אחד שהגיע פעם אל הרה"ק ה'יסוד העבודה' זי"ע, והתאונן בפניו שבאמצע עבודתו התחיל לאחרונה לראות רוחות רעות ושדים הרוצים לחנוק אותו ולהרגו נפש, שאל אותו הרבי האם אלו השדים המתגלים לפניו לבושים ב'גארטליך' (חגורות), חשב האיש וניסה להיזכר במה שראו עיניו ולבסוף פסק שאכן יש להם חגורות, אמר לו הרבי, אם כן, בפעם הבא שיתגלו אליך השדים, תזכיר לפניהם את שמי ושם אמי, תפוס אותם בחגורתם ומשוך אותם אלי החדרה, לא עבר זמן רב והחסיד חזר אל בית הרבי שמח וטוב לב, תמה בפניו הרבי מדוע לא הביא עמו את השדים כפי שנדברו יחדיו, נענה החסיד שאך פתח פיו והזכיר שמו של הרבי ברחו כולם מפניו... והסביר ה'נתיבות שלום' עומק סיפור זה, כי ידע ה'יסוד העבודה' שכל השדים אינם אלא פרי דמיונו של החסיד התמים, אולם את הדמיון קשה מאד לגרש, וכדי לבטלם היה צריך הרבי תחילה לייצר מהם 'מציאות' ואז לבטל אותה... על כן ציווהו להחזיק בהם ב'גארטל' שהוא דבר ממשי, ובשעה שלא יוכל לתפוס בדמיונות אלו יבין וישכיל מעצמו שאין בהם ממש.

טז. עוד אספרה, על אב ובנו שהילכו ברחובותיה של ירושלים של מעלה, בדרכם עברו לצד ישמעאלי שמכר פירות אבטיח, והיה אותו ערבי מצעק ומכריז בקול אבטיח... אבטיח אדום ומתוק... אבטיח בלא גרעינים... אבטיח על הסכין... ברצותו למשוך קונים. המשיך האב עם בנו בהליכתם והנה שומע האב את בנו קורא את צעקתו של הישמעאלי מילה במילה, ואף הילד מצעק לעצמו, אבטיח... אבטיח אדום ומתוק... אבטיח בלא גרעינים... אבטיח על הסכין... מיהר האב ונכנס אצל אחד מגדולי קרתא דשופריא באותם הימים, ותינה לפניו את צערו, שנראה לו שיש לבנו חלילה פגם בנשמתו, והסביר, הנה בכל יום ויום הנני לומד עמו ביגיעה רבה פרקי משניות, ואינו זוכר בע"פ אפילו תיבה אחת, כי באמרו תיבת 'קורין' כבר שכח את תיבת 'מאימתני' (הקודמת לה), ואילו היום שמע רק פעם אחת את הישמעאלי מכריז ואומר על האבטיחים, וכבר נחרטו הדברים במוחו וחזר אחריו מילה במילה... הסביר לו ה'גדול', לא מיניה ולא מקצתיה, אלא 'הכרזתו' של הערבי באה מקירות לבו שהרי הוא נצרך למכור ולהרוויח כמה פרוטות לפרנסת ביתו, והרי 'דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב' ומטעם זה בידו לחזור אחריו אות באות... וכן ב'לימודים', אם לא היית לומד עם בנך מן השפה ולחוץ, אלא היית בוער בדברי המשנה, דבריהם של התנאים הקדושים, היו

באר הפרשה - יתרו

בשמים ממעל רבי רבבות מלאכים שרפים ואופנים שאין בהם יצר הרע, ואינו נצרך גם לברואי מטה אם אין בהם יצר הרע, ע"כ כפה עליהם הר הוא היצר הנדמה ל'הר' (סוכה נב.), כלומר שהחזיר להם את היצר הרע כבראשונה¹, ובוה חזרה מעלתם למקומה, כי מעתה יהא להם במי ובמה להלחם.

הרה"ק ה'דברי שמואל' זי"ע (בפרשת ד"ה וישמע) מבאר דברי רש"י בריש הפרשה 'מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק', דכלל זה נקוט בידך, כל מי שבידו ליפול עמוק עמוק יש בידו גם כח להעפיל מעלה מעלה, ומהאי טעמא גדולים ישראל ממלאכי השרת (סנהדרין צג.), כי מצד החומר שבהם הם מסוכנים ליפול ח"ו מטה מטה, ממילא יש גם כן בידם להתעלות ללא שיעור ונבול (משא"כ המלאכים אין להם יצר הרע [שבת פט.]) ואין שייך בהם 'נפילה', א"כ אף 'עליה' אין בהם ולכן הם קרויים 'עומדים'. והנה יתרו שראה את גדולתם של ישראל שעלו והתעלו ללא קץ ב'קריעת ים סוף' ואף ראה את נפילתם לאחמ"כ ב'מלחמת עמלק' – אשר קרך בדרך (לשון טומאה

כפה עליהם הר כגיגית - עיקר חשיבות האדם על שבקרבו שוכן יצר ועליו לכוף עצמו להתגבר עליו

בפרשתן (יש יז) 'ויתייצבו בתחתית ההר', ובגמרא (שבת פה.) דרש רבי אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית... והק' התום' (ד"ה כפה) שהרי כבר הקדימו נעשה לנשמע ומרצון קיבלוה, מדוע הוצרכו שוב לכפות עליהם (ועיי"ש מה שתירצו). וביאר מרן הבעש"ט הק' (כתר שם טוב מז) כי אין כל כך רבותא להכריז 'נעשה ונשמע' בשעה שהם שרויים במצב הארה (אורות) זכים ומצוחצחים אחר מ"ט ימי הספירה שהכינו עצמם לקראת קבה"ת, מכיוון שידע הקב"ה שלא לעולם יישארו במצב טוב ויבואו ימי החשיבה, על כן כפה הר כגיגית שיקבלו על עצמם עול תורה בכל אופן ומצב – אף כשהם צריכים לכוף עצמם לכך, והיא היא עיקר קבלת התורה.

בעי"ז ביאר הרה"ק הרמ"מ מלעלוב זי"ע שכשעמדו בהר סיני פסקה זוהמתן ובטל מהם יצר הרע, ובמצב כזה שוב אין חפץ להקב"ה בעבודתם, שהרי כבר יש לו

כאברהם אבינו כשעמד בחנותו של תרח וניפץ את אליליו בזה אחר זה, גער בו האב מה מעשיך... וכי נשתבשה דעתך, או נפלת על ראשך... ויען הבחור, לא מיניה ולא מקצתיה אלא הרבאיי דרש עתה שאין מקום לכלי כזה בבית יהודי... על כן גמרתי אומר לקיים 'ובערת הרע מקרבך...' וכך נמשך ה'מחזה' כשהאב צועק והבן משבר ומנתץ מתוך הסברים כי הרבאיי ציוה לעשות כן... ויהי אחר הדברים האלה התקשר האב אל ר' אביגדור ופתח פיו מתוך כעס וחימה – כיצד העזת להתערב בעניינים פרטיים, כיצד תצווה על בני לעשות פעולות השחתה בביתי, אנוכי אקיים בו 'תקום וטיטור', גם תביעתי עליך שברגע זה תבוא לביתי ותשלם תשלומי ההיזק עד תומם, בכל אותה העת הקשיב ר"א לדבריו ולא ענהו מאומה... ככלותו לדבר ענהו ר"א בנועם מתיקות לשונו ובניחותא, מעודי תמהתי מנין 'ירש' בנך 'אש קודש' כזו, מנין לו עוז ותעצומות לעשות מעשים כאלו, אכן נודע הדבר מששמעתי אותך 'בוער' באש קנאתך המעברת אותך על דעתך ועל דעת... ידעתי גם ידעתי כי ממך הירושה – בזה הפך ר"א את הילך מחשבו של האב לטובה אחר שהבין כי בנו עשה כזאת עפ"י תכונותיו, ומששכך כעסו כבר נפתח לבו להבין כי ר"א צודק ונהפך להיות מתומכיו בממון ודעה.

והאמת יש לומר, כי בהתאפקותו ובדרכי 'חכמה' הצליח ר"א 'לחנך' (גם) את האב בכבודו ובעצמו, להעמידו על דרך טוב.

משחר ילדותו היה חביב הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע על אביו הרה"ק רבי אשר מסאטלין זי"ע שהשגיח עליו בעינא פקיא, פעם ראה אביו איך שה'מלמד' עוסק עמו בחומש ופירש"י, והיה זה בעת לימודם את הפסוק (בראשית כד א) 'ויען לבן ובתואל, ופירש"י, רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו, והיה המלמד קורא את דברי רש"י בניחותא... גער בו הרבי וכי בלימוד כזה תכניס 'יראת שמים' בבני... לפליאת המלמד שלא ידע מה חסרון יש בלימודו ביאר הרה"ק כשהוא ברגלו על הארץ כך תלמדנו – בהתלהבות וקול גדול רשע היה... רשע היה... וקפץ להשיב לפני אביו, כלומר, כי רק כשיראה הבן והתלמיד עד כמה הדברים כואבים יבין כי אין ללכת בדרך זו.

יז. בפרשתן (יש ב) 'ויחן שם ישראל נגד ההר', וברש"י, כל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח'. מתאמרא בשם

רש"י שם) ויזנב בך כל הנחשלים אחרך (דברים כה יח), הבין שעתה אמורים בני ישראל לעלות ולהתעלות שוב ללא שיעור, על כן מיהר לבוא להסתופף בצל השכינה ובניו עם קדוש ולקבל התורה.

היינו נפילה ומעידה, והכוונה, שאף בעת הנפילה והירידה על האדם לדעת ולהבין אשר שם האלוקים, כי אדרבה 'שם' הוא האלוקים, כי מתוך נפילתו אפשר לו להתעלות יותר ויותר.

ביותר, היה אומר הרה"ק מקאברין זי"ע (תורת אבות ד"ה ומשה) כי אמרה תורה 'ומשה ניגש אל הערפל אשר שם האלוקים', תיבת 'ערפל' נוטריקון 'אראפ-פאל' ובך ביאר הרה"ק ה'לב שמחה' זי"ע בפרשתן דכתיב (יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, ובתרגום יונתן (מתורגם ללשון הקודש) 'עוד בהיותכם

הרה"ק מקאצק זי"ע 'כל מקום שאתה מוצא נגד' – שעומדים לנגדך מפריעים המונעים אותך מעבודת ה', הרי"ז סימן מובהק ש'פנים למזרח', כלומר שהנך הולך בדרך הישר והטוב יח. ואין הקב"ה מבקש מהאדם אלא שיעשה לפי כוחותיו, ואם יעשה כן אזי הקב"ה ישלים לו את השאר. כך ביארו צדיקים (רמתיים צופים) בדברי רש"י דלעיל 'מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק', וביארו, שהכוונה, איזו שמועה שמע יתרו שממנה הבין והרגיש שיש בכוחו להיות מבני ישראל, ושיוכל לעמוד בקיום כל התורה כולה ומצוותיה, אלא ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, שאין חפץ הקב"ה בנצחון על היצר אלא כל רצונו הוא המלחמה בו, וכל יסוד היהדות הוא המלחמה התמידית עם היצר הרע, על כן אמר, אם זה עיקר התורה כולה, אף אני אוכל עמוד להיות נמנה כחלק מבני ישראל, להילחם עם יצרי, שאף אם אין בי כח לנצחו, מכל מקום יש בכוחי לעמוד בקשרי המלחמה.

בעי"ת בני ברק יצ"ו מתגורר יהודי ירא ושלם, אשר לפרנסתו נוהג בטעקס"י (מונית), לפני שנים זכה והסיע את הגה"ק הסטייפלער זי"ע, תוך כדי הנסיעה התאונן בפניו כי טרדת הפרנסה מונעתו מלימוד התורה, באמרו כי לאחר שהוא עמל כל היום מבוקר ועד ערב כבר אינו הולך אפילו לשיעור תורה אחד, בידעו כי ממילא מיד כשיתיישב על מקומו תחטפנו שינה. אמר לו הגה"ק דע לך יהודי, שבאם תלך לשיעור בערוב היום, אזי אפילו אם יעצמו שמורות עיניך ותירדם, תקבל את שכרך משלם כמו שהיית שומע את כל השיעור כולו, כי משמיא אין דורשים מאדם שיעשה כי אם כפי יכולתו, ואת השאר משלים לך הבורא.

יט. אלא שלא ישאר בנפילתו, ויזהר שלא יאבד זמנו בהבל וריק, כי גם בזה עומד האדם ב'נסיון' תמידי, ותפקיד האדם בזה העולם לזכור תמיד לשם מה נשלח לזה העולם וטוב לו בזה ובבא. סיפר הגה"ק הסטייפלער זי"ע. מעשה שהיה בצעירותו כשלמד בישיבת נובהרדוק. בשנת תרע"ד נסע לביתו לכמה ימים, בהיותו בעירו ניגש אליו יהודי ושאלו למתי ישוב לישיבה, אל, למחרת היום אשוב לישיבה. מסר לו היהודי מכתב צרור וחתום מכל צדדיו – שימסרנו לבנו הלומד אף הוא בישיבה. אדהכי והכי פרצה מלחמת העולם הראשונה ופסקו שיירות מליסע הנה והנה, וכבר לא חזר הסטייפלער לישיבה, וה'מכתב' נשאר שמור בכיסו.

ויהי אחרי שמונה שנים, ובתוך אלו השנים שבק האב חיים לכל חי. והנה פגש הסטייפלער את הבן הנ"ל מהלך ברחובה של עיר, מיד ניגש אליו וסיפר לפניו שיש לו מכתב מאביו המנוח שנלב"ע לפני כשמונה שנים. בהתרגשות גדולה פתח הבן את המכתב – לראות 'צוואה אחרונה' מאביו ז"ל. ומצא כתוב בו 'אל בני יקירי אהובי, מה שלומך... אחרי דרישת שלומך הטוב, אבקשך, זכור ואל תשכח, בחזרתך מהישיבה הביתה, זכור להביא לי משם דגים מלוחים... היה הסטייפלער מסיים ואומר, כיו"ב נראה מי שאינו שם על לב, וכל חייו בעולם הזה עוברים עליו סביבות 'דגים מלוחים' וכיו"ב. וכדי בזיון וקצף... וכמה נתבייש בעמדנו לפני בית דין של מעלה, כשנראה 'עין בעין' שמכל ימי חייו לא נשאר כי אם 'בקשה אחת' אודות דגים מלוחים... והמשכיל יזדרז לקנות בעודו בהאי עלמא 'קניני נצח'. כי לכך נוצרנו. הדברים אמורים גם לענין ימי השובבי"ם שניתנו לנו כמתנה - ימי תשובה ותיקון, הבה ניזהר שלא להיות שקועים ב'דגים מלוחים' ותו לא מידי...

וכמשל הידוע שהיורד לעוה"ז הוא כאדם שנסע למרחק להשתתף ב'יריד' הגדול, שאם לא קנה 'סחורה' להביאה

להעמיד עצמו באופן שגם בדרך הטבע יוכל עמוד בעבודת הקודש. ואכן, מטעם זה שילחו משה לנפשו, כי רק 'שאלות' הללו החלישו כוחו, ועוררו ספיקות ומנעוהו מלעמוד בתפקידו. מכאן ילמד כל איש לנפשו לדעת שהקב"ה מסייעו ממעל ונותן בקרבו כוחות אדירים להצליח בכל אשר מעמיד לו הבורא, ובכואו בפני תקופה קשה או ענין קשה וכיו"ב לא יפול לבו בקרבו לחשוב כיצד אעמוד בזה, כי בוודאי יש בקרבו כעת כוחות לעמוד בזה, אבל אם ישאל ויעורר ספקות או אכן לא יוכל לעמוד ויצטרך לטכס עצות ותחבולות...

וקידשתם היום ומחר - קדושת האדם בלבו ובשמירת המחשבה

בפרשתן (י"ט י) 'ויאמר ה' אל משה, לך אל העם וקדשתם היום ומחר, כאן למדנו חיוק גדול ביסוד היהדות והוא 'קדושת חייו' של איש היהודי. ביאר בה הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (לקוט"א יא) כי היצר בא אל האדם ומבלבל אותו בפיתוייו - מיום המחר תתחיל בעבודת ה' כראוי, ולעת עתה תשאר במצבך. ע"ז אמרה תורה וקדשתם היום - תענה ליצרך באותו 'משקל לשון', היום אקדש עצמי ואתקרב לבוראי. ומחר - נראה...

חברים לדברים, ביאורו הקדוש של הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע (נועם אלימלך פר' נח) על דברי חז"ל (ב"ק נ. וע"י ב"ר סו ד) 'כל האומר הקב"ה וותרן, יותרו מעוהו'. וביאורו, שכל האומר - כל הרוצה שהקב"ה יותר לו על עוונותיו ופשעיו, עצתו יותר מעוהו - יותר מעט מהנאת בני מעיו, כלומר, שיקדש

ממצרים העליתי אתכם על כנפי נשרים, וכאתם אל מקום הקודש והמקדש לערוך שם את קרבן הפסח, ומשם הקרבתי אתכם לקבל את התורה הקדושה'. ולכאורה יש לתמוה, אם כבר עמדו ברגליהם בירושלים על הר הבית מדוע החזירם הקב"ה מצרימה לקיים בהם שוב 'יציאת מצרים', ולא השאירם שם להיות יושבים בארץ זבת חלב ודבש על מי מגוחות - בקבלת התורה בארץ ישראל. אלא מכאן, כי לא כך היא דרכה של תורה, ואי אפשר לקבל את התורה' מתוך שובה ונחת, ורק על ידי יגיעה וטורח הדרך היו ראויים לקבל ולהשיג את התורה, לעלות מעלה מעלה בהר ה' ולקום במקום קדשו.

בפרשתן (י"ח ג-כז) ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, וירא חותן משה... ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב... ויאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה, נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך, עתה שמע בקלי איצעך... ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, אם את הדבר הזה תעשה... ויכולת עמד. וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו. נתבאר בספרים (ע"י מדרש שמחה להרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע, ועוד) כי עפ"י אמת צדק יתרו בדבריו, כי עבודה זו קשה הייתה עד מאד על משה, אלא שמתחילה סייעו מן לו מן השמים לעמוד בזה - למעלה מבוחות אנוש. עד שבא יתרו ועורר ספקות ושאלות - הרי אין בכוף לעמוד בזה, ספקות אלו גרמו שהוצרך משה

לביתו לשם מה נסע, וכי בעבור אכילה ושתייה הוצרך ליסע לטרוח טירחה כה גדולה ולהתרחק למרחק כה גדול - זאת היה לו גם בביתו...

וכבר אמר הגה"ח רבי ישראל שמעון קאסטילאניץ ז"ל בשם הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע, שהיה זועק (בירח איתנים) מנהמת לבו הטהור 'מען זאל זיך נישט דרייען ווי א נאר אויפן מארק' - שלא ידמה לאותו שוטה וסכל המסתובב ביום השוק, ובמקום לנצל את הזמן לקנות 'סחורה טובה' בזול ולהרוויח הון רב במשך השנה הבאה, הינו מתעסק בזוטות ושטויות...

כתב הרה"ק ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע (פר' שלח) בשם מורו מרן הבעש"ט הק' זי"ע, בביאור דברי חז"ל (חגיגה ג:) 'איזהו שוטה הלן בבית הקברות', כי ה'שוטה' שאינו מתקן מעשיו בעוה"ז מתגלגל שוב אחר מיתתו, וכך כמה פעמים, עד שהוא לן בכמה 'בתי קברות', והמשכיל יתקן את מעשיו בעודו בעולם הזה, ויחסוך מעצמו כל הצער הזה. כ. דורשי רשומות רמזו בפסוק (י"ט ה) 'והייתם לי סגולה' כי צורת נקודת סגול היא משתי נקודות בשורה העליונה, והן מרמזות לשתי עינים, ותחתיהן נקודה אחת הרומזת לפה, וזה מה שהקב"ה מבקש מן האדם 'והייתם לי סגולה' ש'סגול' זה יתנו לו - על ידי השמירה עליהם

הטיפשים הרעים והחטאים כנפשותם, כי האומנם ביד האדם למנוע עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ודעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו. ולבו מסור בידו על כל אשר יחפוץ ימנו, והשם אשר לפניו נגלו כל תעלומות, חופש כל חדרי בטן רואה כליות ולב, אין אחת קטנה או גדולה טובה או רעה מכל מחשבות האדם נעלמת ממנו ולא נסתרת מנגד עיניו, ישיב נקם לעוברי רצונו בלבבם, ונוצר חסד לאלפים לאהביו המפנים לעבודתם מחשבותם. שאין טוב לאדם כמו המחשבה הטובה והזכה, כי היא ראשית כל המעשים וסופן, וזהו לפי הדומה עניין 'לב טוב' ששכחו חכמים במסכת אבות (ב ט), עכ"ל כ"י.

את עצמו בקדושת אכילה ושתייה ותענוגי עולם הזה ולא ישתמש בהם יותר מכפי צרכו^א, ועי"ז ימצא חן בעיני אלוקים, וקל רחום וחנון ימחל לו על כל אשר העווה^ב.

והעיקר לשמור את מחשבתו בנקיות בקדושה וטהרה, והדברים שווים לכל נפש, כביאורו של 'ספר החינוך בפרשתן כביאור מהות מצוות 'לא תחמוד את כל אשר לרעך' (מצוה תמ"ז) וז"ל. 'ואל תתמה לומר, ואיך יהיה בידו של אדם למנוע לבבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חברו, והוא מכולם ריק וריקם, ואיך תבוא מניעה בתורה כמה שאי אפשר לו לאדם לעמוד עליו^ב. שזה הדבר אינו כן, ולא יאמרו אותו זולתי

כא. ולא יהיה חלילה בין אלו שהמליצו עליהם, שהם יושבים בסוכה, אך מכיוון שראשם ורובם מונח בתוך הקערה נמצא שאוכלים מחוץ לסוכה... הגה"צ רבי אהרן כהן זצ"ל בעל ה'בית אהרן' על הש"ס, היה מתלמידיו של

הרה"ק רבי אהרן ראטה זי"ע (אשר כידוע עורר רבות בעניין עבודת האכילה בקדושה ובטהרה ואף חיבר על כך את ספרו הק' 'שולחן הטהור'). פעם פנה ר"א אל הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע וביקש מעמו עצה ותושיה איך להתגבר על תאוות האכילה ולא לאכול אלא כפי צורכו ובמתנינות. אמר לו החזון"א, טבע הטביע הקב"ה בברייתו שא"א שירצה האדם שתי רצונות שווים בחוזק תאוותם, ואם יש לו כמה רצונות חייב להיות שאחד מהם חזק ותקיף יותר מחברו. על כן עליך לחזק בלבך את הרצון הטוב ללימוד התורה הקדושה ותתאוה באהבת בוראך עד שרצון זה יגבר על רצון האכילה. וסיים החזון"א, בטוחני שהגה"ק בעל 'קצות החושן' לא היה מרגיש טעם בקוגל שאכל, מרוב חשקו ויגיעתו בתורת ה' תמימה.

כב. סיפר הסבא מנובהרדוק זצ"ל, שפעם תפס שוטר אחד גנב בשעת קלקלתו, מיד אסרו בזיקים ובכבלי ברזל ונטל אותו בדרכו לבית האסורים (בימים ההם היה השוטר כובל ידו אחת, ובשני כבל את ידו של הגנב וממילא לא היה יכול לברוח), בהיותו בדרך עבר הגנב בשכונת מגוריו וכל מכריו וקרוביו הביטו עליו בבוז על שנכשל ועשה מעשים אשר לא יעשו, מכיוון שלא היה יכול לסבול את צער הבזיונות החליט לעשות מעשה, במקום שהשוטר ילך לפניו והוא ישרוך רגליו אחריו התקדם ורץ לפני השוטר ועשה עצמו כמובילו לבית האסורים, והחל גוער בו – מדוע אינך ממחר לבוא אחרי, והוכיחו על המעשים הנלוזים אשר עשה, לעומתו השיב השוטר שלא כן הוא, אלא אני המוביל אותך לבית האסורים על מעשה הגניבה שעשית, וכך התווכחו ביניהם ותושבי העיר לא ידעו למי להאמין, עד שהגיע חכם אחד ושאל אותם למי משניהם יש את המפתח לפתוח את האזיקים ומזה ידעו מי השוטר ומי העבריין, ובזאת התכוון הסבא לומר בדרך מוסר, שלפעמים כובש היצר הרע את האדם עד שנראה שהוא שולט עליו לגמרי ח"ו, אבל על האדם לדעת כי היצר מנסה להפוך את הקערה על פיה שירגיש האדם שהוא אסור באזיקי היצר, ובאמת אינו כן כלל וכלל, אדרבה ה'מפתח' להצלתו נמצאים בידו ולא בידי היצר, אמור מעתה שהוא 'בעל הבית...' ובידו להתנתק מהם ברגע שהוא מחליט לעשות כן, וממילא ירד ויתבטל כל כוחו של היצר ויוכל לעלות מעלה מעלה.

כג. הרה"ק ה'בית הלוי' זצוק"ל (בפרשתן) תירץ בדרך משל לשאלה זו, במשל למי שהבעיר בו יצרו 'אש זרה' לאיזו תאוה. יצא הלה לרחובה של עיר והחל לרדוף אחר תאוותו להשיגה בעודו מתבוסס בשלג ובכפור העז, תוך כדי מרוצתו החפוזה החליק על גבי הקרח והחל להתדרדר אל עבר תהום נשיה וכמעט כפסע בינו ובין המוות, ברגע האחרון נבלם על ידי חפץ כלשהו וחיוו נתנו לו בנס. עתה אם נשאל את פיו האם באותם רגעים איומים כשהייתה התהום פעורה תחתיו גם אז בערה בו אש היצר... הרי בוודאי יענה הלה, באותם הרגעים לא עלו על דעתי לא מחשבות אלו ולא דומיהם רק מחשבת פחד המוות שנקלעתי אליה. כיו"ב לדידן, אם בכל רגע תהיה 'יראת שמים' בדעתנו ומוחנו לא נחמוד ולא נתאוה לשום דבר כי אם לקל חי צורינו חלקינו.

כד. הרה"ק רבי יחזקאל מקאז'מיר זי"ע היה אומר בדרך צחות על דברי הכתוב (טו, א) 'אז ישיר משה' ורבותינו דרשו,

עוד כתב ה'חת"ם' (שם רפ"ח:), 'ומשום כן נתנה התורה במעמד הנבחר והנפלא הזה בתחילת צאתנו מעבודת מצרים אף שלא היינו כדאים לזה, להורות כי אין מעצור ולא יתייאש אדם מחלקו בתורה אפילו אם יהיה בשפל המדרגה, מכל מקום כמוהו כמו הגדול שבגדולים'^{יב}.

בפרשתן (יט יז) ויתייצבו בתחתית ההר. וביאר הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (לשבועות) שמרומז בכאן שאף העומד בתחתית ההר - הר ה' מרוב עוונותיו. יתייצב ויאמר, הנני. אף מתוך מצבי הנני מוכן ומזומן לקבל עלי עול תורה ולימודה ולהגות בפתגמי אורייתא^{יג}. ואין איש מישראל שיאמר רחק ממני עסק התורה, כי לכל אחד יש תקוה לאחריתו, ותורה מונחת בקרן זוית ומצפה שיבוא ויטלנה ויתעטר בכתר תורה, יתחיל מעט מעט ולבסוף יזכה בכתר תורה^{יד}.

ויענו כל העם - כל ישראל יש להם חלק בתורה שבת קודש זו נקרא בפיות עם קדוש 'שבת קבלת התורה' וכשמו כן הוא, שהרי 'הקריאה מעוררת את הזמן' (שש"ק ח"א תה, וכן הוא בפרי צדיק פר' בא יא מה'הוזה), וקבלת תורה מסיני בפרשתנו היא שנויה. בשבת קודש זו מתנוצצים ניצוצי אורה ממעמד קבלת התורה בלבנו של כל אחד מישראל, ומסוגל זה היום לקבל תורה מחדש, בקבלה טובה של לימוד התורה הקדושה.

בפרשתן (יט, ו), 'אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל' וברש"י - 'לא פחות ולא יותר', כתב ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות חת"ם, שבועות ד' שם"ד): 'לא יותר' - היינו שהיא מדריגה יותר עליונה שבאפשרות אפילו מלאכי השרת לא זכו ולא יכול לזכות יותר מזה אפילו גדול הנביאים, ו'לא פחות' פירוש אין אשה או פחות שבפחותים שלא יכול לזכות לזה, כי כל אדם מישראל יש כח בידו לעלות למדריגה זו^{יז}.

שר לא נאמר אלא ישיר, כי היו"ד על שם המחשבה נאמרה. ואמר, יו"ד א איד (יהודי) על שם המחשבה כולו נקרא על שם מחשבתו, כי עיקר העיקרים הוא שמירת המחשבה כראוי.

כה. וכך פירש הרה"ק האמרי אמת זי"ע בשם הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (ליקוטי יהודה בפרשתן) בפסוק (יט ד) 'ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי', שהנשר הוא עוף טמא כידוע, ובא הכתוב להורות לאדם שאפילו מתוך בחי' נשר בשפלות מצב רוחני, אם יעסוק בתורה יקרבו הקב"ה ויביאהו אליו, וכמו שהיה בצאת ישראל ממצרים, שהיו משוקעים במי"ט שערי טומאה וקרבת המקום לעבודתו.

כו. כעניין שאמר הרה"ק ה'שר שלום' מבעלזא זי"ע לבחור שהיה אצלו בקודש פנימה לבאר בדברי רש"י אלו, ש'לא פחות' - אין לך דרגא פחותה כמי שאינו עוסק בתורה כראוי, ו'לא יותר' - ואין לך מעלה יתירה מהעוסק בתורה לשמה.

הגה"ק רבי חיים מוואלאז'ין זי"ע שאל פעם ליהודי מדוע אינו קובע עתים לתורה, החל היהודי לתרץ את עצמו שהוא טרוד בטרדת הפרנסה, ואין עיתותיו בידו לעסוק בתורה, אמר לו הגר"ח א"כ, אין בינך לבין אומות העולם ולא כלום, כי הקב"ה שאל את האומות העולם האם ברצונם לקבל את התורה, ענו לו זה בכה וזה בכה, בני עשו ענו שכל חיותם הוא מרציחה וכבר נתברך אביהם 'על חרבך תחיה' וכן שאר האומות, והרי שמאנו לקבל את התורה מפני פרנסתם וחיותם, ואם כן אף האומר שאינו לומד ואינו קובע עתים לתורה מפני פרנסתו הרי הוא כאותם האומות... מעשה באחד שנכנס אל הרה"ק הריי"צ מליובאוויטש זי"ע וסיפר לו על מצב פרנסתו הדחוק, וסיים כי אם יספק לו הקב"ה פרנסה בהרחבה מיד מקומו בביהמ"ד בעסק התורה, אמר לו הריי"צ כך היה מעשה באחד שחלה ל"ע ואמר לאביו הרה"ק המהר"ש שאם ישלח לו הקב"ה רפואה שלימה הוא מבטיח לתרום סכום הגון להחזקת הישיבה, ענהו אביו הק', כי מן המוטב שיירים תרומתו תחילה ואזי יהיה הקב"ה 'בעל חובו' לרפאותו ולהחלימו, וזה עדיפא מאשר שתחילה ירפאהו השי"ת ואז ידקדק עמו בחובו שילמוד תורתו, כך אף אתה, אמר הריי"צ היכנס נא אל בית המדרש ושב נא על התורה, והקב"ה ירווח לך בעסקיך והפרנסה תבוא אליך בריווח ובשפע רב.

כז. ע"כ אמרו חז"ל (עירובין נד.) 'חש בראשו יעסוק בתורה', כי בעת שחש בראשו קשה לו הלימוד עד מאד והרי לימוד כזה חשוב פי מאה כדאמרו (אדר"ג ג ו) 'שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה בריווח'. עוד אמרו (שהש"ר ח יד) אחד הלומד בצער נוטל אלף שלא בצער נוטל בשכרו מאתיים, על כן 'חטוף ואכול חטוף ואכול' לעסוק בתורה, כי לימוד כזה חשוב פי כמה וכמה.

כח. הגה"צ רבי בנימין ראבינאוויטץ זצוק"ל חבר ביד"צ העדה החרדית שימש בתקופה מסוימת כר"מ בישיבת

יזכיר 'את שמי' זו התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה, וממילא יזכה לסיפא דקרא 'וברכתך' בכל הברכות הכתובות בתורה.

איתא בגמ' (ע"ז ב.) 'לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בתוך חיקו, ואומר מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו, ומבאר המהר"ל (שם, ד"ה לעתיד) 'כי התורה שהיא בחיקו של הקב"ה וקרובה אצלו, (אם כן) העוסק בה גם כן קרוב אל השי"ת, והקרוב אל השם ית' ראוי לקבל שכר מהשי"ת^כ, ודבר שפתיים אך למותר^י.

תורת ה' תמימה - קרבת אלוקים והוית האדם ע"י לימוד התורה

בפרשתן (כ כא) 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך', כתב הנצי"ב מוואלוז'ין זצ"ל (העמק דבר בפרשתן) דלכאורה צ"ב, שהיה לו לומר 'בכל המקום אשר תזכיר את שמי בלשון נוכח, שהרי התורה אומרת כן לאדם, שבמקום שהוא יזכיר את שמו של הקב"ה 'אבוא אליך וברכתך'. אלא ביאורו, כי איתא (תמיד לב:) שהעוסק בתורה (בלילה) 'שכינה כנגדו' וכביכול מצטרפת ללימודו, מעתה, יוכן 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' קאי על הקב"ה, שאף הוא יתב"ש

'תולדות אהרן', פעם הבחין אחד הבחורים איך שהגה"צ מתיישב ללמוד בהתמדה רבה בבוקר של י"ז בתמוז, ולא קם ולא זע ממקומו משך כתשע שעות רצופות - אף שבחורים רבים היו מהלכים מסביבו הנה והנה, אחר זמן הרהיב הבחור עוז בנפשו ושאל את הגה"צ האיך הגיע ל'התמדה' נעלית כזו, השיבו הגה"צ, בהיותי נער צעיר רציתי ללמוד בהתמדה גדולה, וקיבלתי ע"ע להתחיל עם לימוד 'חמש דקות רצופות' - רציפות כחוק ולא יעבור, וכך נהגתי זמן רב, עד שהרגשתי בעצמי ש'חמש דקות' אלו נעשו אצלי כ'קנין נפש'. אז הוספתי עוד... 'חמש דקות' ותו לא מידי. אחר כמה שבועות הוספתי עוד... חמשה דקות, ועוד חמשה דקות, עד שכעת לאחר אורך ימים ושנים זכיתי לשבת וללמוד שעות על גבי שעות מבלי כל הפסק אפילו קטן ביותר.

כט. בחשיבות ומעלת עסק התורה בכל עת מצוא, מצינו להגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (שם עולם פ"ה) בביאור דברי המשנה (אבות ד' י) 'אם בטלת מן התורה, יש לך הרבה בטלים כנגדך ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך'. וצריך לבאר מדוע נקט התנא בלשונו 'הרבה' הן בביטול התורה והן בקיומה. ומבאר ה'חפץ חיים' כי הנה יש יהודים העמלים וטרוידים כל היום כולו על המחיייה ועל הכלכלה, ואין להם פנאי במשך היום כולו - מבוקר ועד ערב להתיישב בבי מדרשא לעסוק בדברי תורה, וזוהו ייבחן האדם - אם בבואו לביתו בשונו מ'עבודתו' ויגיע כפיו, יזדרז מיד לפנות לבית המדרש לקביעת עתיו לתורה, הרי מעשיו מוכיחין שבאמת חשקה נפשו בתורה, וכל מה שלא למד במשך היום העבר עליו, אינו אלא מאחר שריחיים על צווארו, ואילו היה הקב"ה ממציא לו את מזונו בדרך אחרת - היה עוסק בתורה יומם ולילה, ומהאי טעמא מקבל שכר הרבה, פירוש כמו העוסק בדברי תורה משך כל היום כולו. אך אם לאחר 'עבודתו עדי ערב' פונה היהודי לאכול ולשתות ומעביר את זמנו בבוקי סריקי, הרי בכך הוא מוכיח שלא טרדותיו ועבודתו עכבוהו מלעסוק בדברי תורה, ועל כן ייחשב לו בבית דין של מעלה, כאילו שביטל כל היום כולו מן התורה, ולא יחשיבו לו את עיסוק הפרנסה כעבודת קודש. וזהו ביאור הדברים במה ששנו חכמים בלשון המשנה **אם עמלת בדברי תורה בעיתות הפנאי**, הרי הוכחת בזה שאם היה סיפק בידך היית גריס באורייתא תדירא, ועל כן יש לו שכר הרבה ליתן לך כאילו ולמדת 'הרבה' בכל היום כולו. אך אם בטלת מן התורה ולא קבעת עתים לתורה אף בשוכם מעבודתך, בכך הראית שממילא לא היית עוסק בתורה ע"כ יש לך בטלים הרבה כנגדך ייחשב לך כביטול הרבה שעות מן התורה.

ל. בפרשתן (יח ט) 'והזהרתה אתהם את החקים ואת התורות והודעת להם את הדרך ילכו בה, ובתרגום יונתן, ותהודע להון ית צלותא דייצולון בבית כנשתהון', פירוש, תלמדם את התפילות שיש להם להתפלל בבית המדרש. ואע"פ שלא נזכר בפסוק כי אם מלימוד ההלכות - 'את החוקים ואת התורות', מכל מקום כדי להצליח בתורה נצרכת התפילה לשפוך לבו לפני ה' על ההצלחה בתורה ומצוות.

אמנם, מיד אחר תפילתו, יפנה לעסוק בתורה, כי א"א לבכות ולשפוך שיח ב'אהבה רבה' שיפתח ה' עיניו בתורה וכשבא למעשה הילד איננו. וכבר המשיל זאת הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע, לעני שביקש והתחנן בדמעות שלישי לפני עשיר מופלג שיפרנסו, אמר לו העשיר אינני מחזיק תחת ידי מעות, גש אלי בשעה פלונית בבית העסק שלי ואמלא ידך במטבעות, הלה לא הופיע באותה שעה, למחרת שב לבקשו בדמעות שלישי, אמר לו העשיר כבר הוריתך אתמול לבוא לבית עסקי, מדוע לא באת, נו, בוא היום... וכך הווה כמה ימים, וכי יוסיף עוד העשיר לשים לבו לבקשותיו... (פנינים יקרים).

איתא בגמרא (יומא עב:) 'זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המוות', ופירש רש"י זכה - ללמוד תורה לשמה ולקיימה, ולכאורה יבוא אי מי ויאמר פחד פחדתי - ולא מצאתי ידי ורגלי בבית המדרש, כי מי הוא זה אשר יוכל לומר זיכיתי לבני והנני לומד לשמה, והרי אם לומד שלא לשמה אזי ח"ו נעשית לו סם המות. וביאר ה'שפתי צדיק' מפילץ זי"ע (פר' עקב אות ט') בשם גיסו הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע, שאם זכה ועוסק בתורה לשמה אזי נעשית לו סם חיים, היינו סם הנותן חיות רוחנית לאדם, אולם אם לא זכה שלומד שלא לשמה, הרי אף שאין התורה כסם להפיח בו רוח חיים, אך מכל מקום נעשית לו סם כנגד המות, לכל יהא כמת רוחני יי.

גם יהיה שכרו כפול ומכופל מן השמים, כמו שהביא ב'שם משמואל' (תרומה תרע"ב) 'זוקני [ה'שרף' מקאצק] זצוקללה"ה, דבוריו האחרונים קודם הסתלקותו, אמר, כל מי שיניח את ראשו בתורה, הנני ערב בעדו שיהיה ממנו בזה ובבא, ומה שהוא 'ליימשי מטשוטשים' [פירוש, רגש ריקם] ילך לנוקבא דתהומא רבה' יי.

תקוותינו ובקשתינו מאת אלוקי המערכה, שירבה לנו רוב האורה ויפתח לנו בהרחבה שערי סיעתא דשמיא, שנוכל להלך בארחות יושר ולפסוע בדרכי התורה והיראה, ועל ידי זה נזכה להתברך בכל הברכות הכתובות בתורה, ובמהרה נראה בנחמת ציון וירושלים, אכי"ר.

אין קדושה כתורה, ועל ידה מתעלה האדם להיות כמלאך ה'. וכן אשכחן דכתיב בפרשתו (יט ה) שאמרו ישראל 'כל אשר דיבר ה' נעשה' ולא נאמר 'ונשמע', ורק בסוף פרשת משפטים כתיב (שמות כד ז) 'ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע', וביאר הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע, דבפרשת משפטים כתיב קודם 'ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם' ופירש"י 'ספר הברית - מבראשית ועד מתן תורה, ומצות שנצטוו במרה' (וכלומר שעסקו בתורה - ששמעו ממש), וכיון שעסקו בתורה זכו לומר 'נעשה ונשמע' שהיא לשון שמלאכי השרת משתמשין בה (שבת פח.), מפני שרק בכח לימוד התורה אפשר לזכות בכך, כי התורה הק' מקדשת ומטהרת את נפשו גופו ונשמתו של אדם.

כע"ז ביאר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (בפרשתו) את דברי רש"י בתחילת הפרשה 'וישמע יתרו - מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק'. וכבר הקשו רבים, מה היה בשני מקרים אלו להחישו המדברה לשכון עם ישראל יחדיו. ומבאר, כי יתרו התבונן בנפשו, כיצד יתכן שאחר שהקב"ה קרע את הים באותות ומופתים עד ששמעו עמים ורגזון, וכל באי עולם ראו את ידו החזקה וזרועו הנטויה, יבוא עמלק להלחם - כיצד שייך לאבד את כל ה'חיל אחז', את ה'יראת שמים' לבוא להילחם עם עם ה'. ומוזה הבין שכל זה בא לו לאדם כשאין לו אחיזה בתורה הקדושה כי רק ע"י התורה יעמוד האיש ביראתו. לכן מיהר לבוא אל המדבר, לקבל את התורה הקדושה יחד עם כל ישראל.

ידוע דבר המעשה שהרה"ק מראפשיץ ראה אברך שעמד בתפילתו ביום חג השבועות ושפך לבו כמים בתפילת 'והאר עינינו בתורתך' משך זמן ארוך מאד, ושב להתחנן כבן המתחטא אצל אביו שוב ושוב, בגמר התפילה ניגש אליו הרה"ק מראפשיץ ו'גמרא' גדולה בידו, וכה אמר לו, הייתי בשמים וראיתי שתפילתך נשאה פירות ונתקבלה באהבה לרצון, הא לך גמרא ותתחיל בלימודך...

לא. מתאמרא משמיה דהגה"ק רבי ישראל סלנטער צוק"ל, שהרי אין ידוע בדיוק איה המקום שבו ניתנה התורה לבנ"י, וכן נמי אין ידוע באיזה יום היה המעמד (שנחלקו החכמים אם בו' סיון או בו'). ללמדנו, שלא יאמר אדם, כאן במקומי, בבית מדרשי, או בישיבה זו ובכולל זה בו אני נמצא איני מוצא לנכון בעצמי להצליח בתורה, ואילו הייתי משנה מקומי בוודאי הייתי מצליח בלימודים, וכן לענין ה'זמן', לא יאמר שבזמן הזה ובמצב הנוכחי איני יכול לעמוד בתורה, אלא ידע שבכל מקום ובכל זמן מסוגל הוא ללמוד וזוהי היא חובתו בעולמו.

כע"ז אמר הרה"ק מקאצק זי"ע (אמת ואמונה תעב) שבחודש סיון היה זמן מתן תורתנו, אבל קבלת התורה כל יום זמנה, שעליו לקבל ע"ע מחדש בכל יום.

לב. משמו של הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע מתאמרא, שהמקבל על עצמו לקבוע עתים לתורה, ויקיים את קבלתו שלא לזוז מהשעה הקבועה לו ללימוד מפני כל רוח שבעולם, מובטח לו שפרנסתו תבוא לו בכבוד הראוי, ולא יחסר לו מזון.